

Suomen ulkomaankaupan rakenne

Heli Pyykkö, ekonomisti, rahapolitiikka- ja tutkimusosasto
Markus Bunders, ekonomisti, rahapolitiikka- ja tutkimusosasto

Maailmantalouden kehitys

Maailmantalous on viime vuosina alkanut taas kasvaa melko ripeästi vuosituhanneen alun heikomman kehityksen jälkeen. Maailman kokonaistuotanto ja kauppa kehittyvät yleensä samansuuntaisesti, mutta maailmankaupan vaihtelu on voimakkaampaa (kuvio 1). Maailman bruttokansantuote kasvoi vuosina 1993–2003 noin 50 %, kun taas koko maailman yhteenlaskettu vienti lähes kaksinkertaistui samana ajanjaksona.

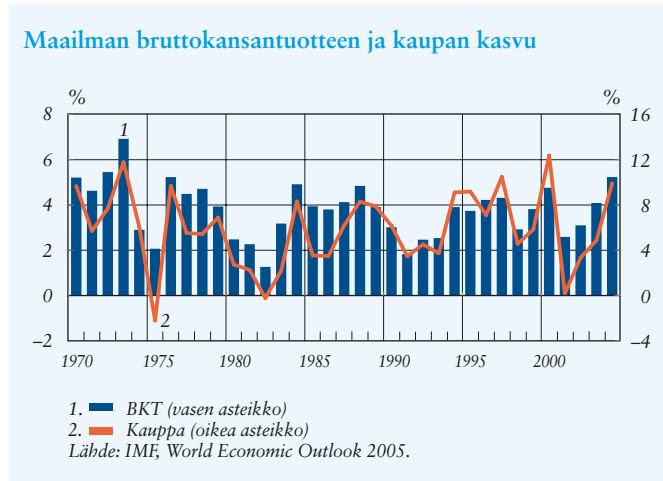
Tuotannon kasvu ei kuitenkaan ole jakautunut tasaisesti. Kiinan bruttokansantuote on noin kolminkertaistunut reilussa kymmenessä vuodessa. Kiinan osuus maailman kokonaistuotannosta on kasvanut kahdesta viiteen prosenttiin. Euroalueen osuus on pysynyt ennallaan noin 22 prosentissa ja Yhdysvaltojen osuus on suurentunut 27 prosentista 30 prosenttiin. Maailman kokonaistuotannossa Aasian osuus on palautumassa historialliselle tasolle.

Maailman tavaraviennissä alueiden ja maiden osuudet ovat pysyneet vakaina. Tärkeimpinä vientimaina ovat pysyneet Yhdysvallat ja Saksa, mutta Kiinan osuus myös maailman tavaraviennistä on vuosien 1995–2004 aikana kasvanut noin 6 prosenttiin (kuvio 2). Muut muutokset ovat vähäisiä.

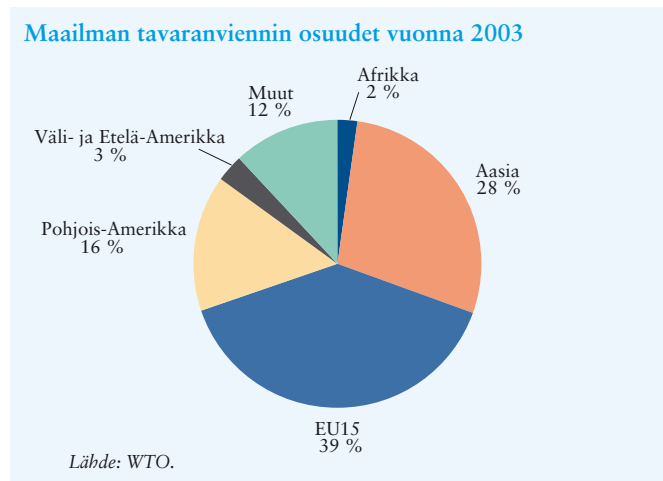
Suomen ulkomaankaupan maarakenne

Suomi pystyi hyödyntämään maailmankaupan kasvua viime vuosituhanneen lopulla hyvin. Suomen ulkomaankauppa kasvoi selvästi nopeammin kuin maailmankauppa. Vuosituhannen vaihteen jälkeen maailmankaupan kasvu hiipui ja Suomen viennin arvo alkoi pienentyä (kuvio 3).

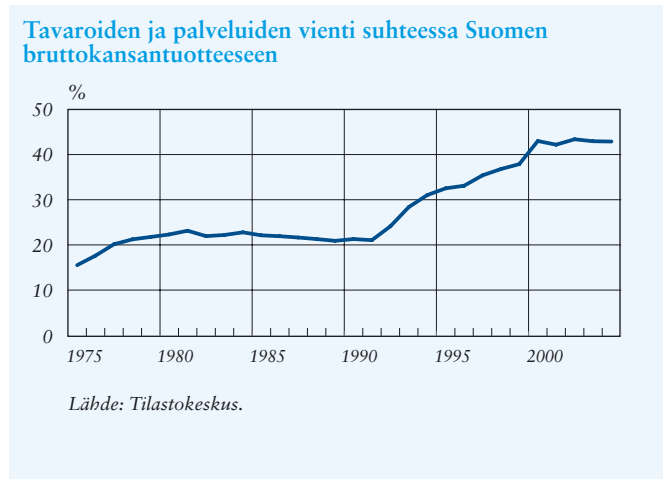
Kuvio 1.

Kuvio 2.

Kuvio 3.

Vuonna 2004 ja vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla Suomen viennin arvo on jälleen kasvanut verikkaista 6 prosentin vauhtia, mutta tuonnin arvon kasvu on ollut kaksinkertainen. Viennin ja tuonnin suhteen heikentyessä nettoviennin kasvuvaikeus Suomen kansantalouteen on vähentynyt.

Suomen ulkomaankaupan pääpaino on lähialueilla, joiden kanssa käytävän kaupan kuljetuskustannukset ovat pienet. Suomi käy yli 70 % ulkomaankaupastaan Euroopan maiden kanssa

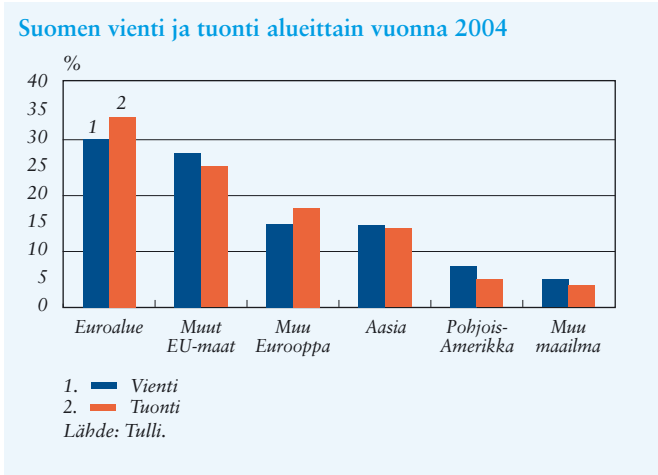
(kuvio 4). Pohjois-Amerikan osuus Suomen ulkomaankaupasta on supistunut noin 10 prosenttiin. Aasian osuus on noin 15 %.

Euroalueen osuus Suomen viennistä kasvoi vuosina 1995–2000 noin 30 prosentista 35 prosenttiin, mutta supistui takaisin 30 prosenttiin vuonna 2004 lähinnä Saksan ja Ranskan vientiosuuden pienenemisen vuoksi. Yhteinen raha on poistanut valuuttakurssiepäväräisyyden euroalueen sisäisestä kaupasta, ja tämän olettaisi johtavan euroalueen kanssa käytävän kaupan osuuden kasvuun. Syitä supistuvaan vientikehitykseen saattavat olla euroalueen heikko talouskehitys suhteessa Suomen muihin vientimaihin sekä tuotannon siirtyminen Suomesta lähemmäksi euroalueen markkinoita.

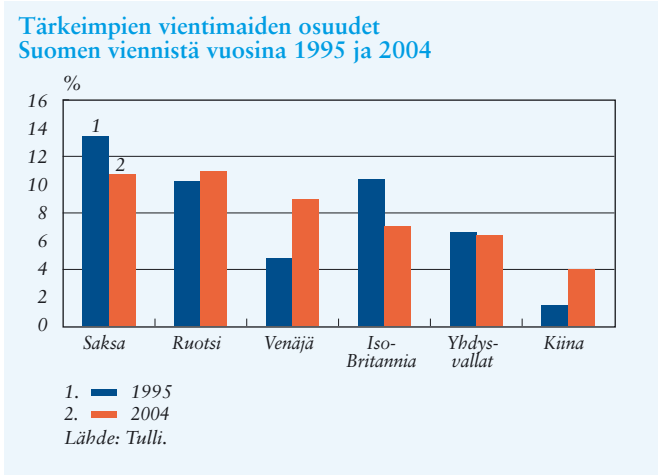
Tuonti Aasiasta Suomeen on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Erityisesti Kiinan merkitys Suomen kauppakumppanina on voimakkaasti lisääntynyt. Intian osuus Suomen ulkomaankaupasta on vielä pieni maan nopeasti kasvavista markkinoista huolimatta. Suomen ulkomaankaupan merkittävin muutos viimeisten kymmenen vuoden aikana onkin ollut Kiinan ja Venäjän osuuksien selvä kasvu perinteisesti tärkeiden vientimaiden Saksan ja Ison-Britannian kustannuksella (kuvio 5). Suomen vienti on siis viime aikoina suuntautunut voimakkaimmin kasvaville markkinoille.

Suomen ulkomaankaupan kehitykseen on vaikuttanut myös suomalaisten yritysten laajentuminen ulkomaille. Yritysten kansainvälistymisen vaikutukset kauppaan eivät ole yksiselitteisiä. Ulkomainen tuotanto voi korvata tietyn

Kuvio 4.

Kuvio 5.

tuotteen vientiä, mutta samalla jonkin toisen tuotteen vienti voi sen vuoksi kasvaa. Esimerkiksi suomalaisten yritysten perustettua paperitehtaita Kiinaan on paperin vienti vähentynyt, mutta paperikoneiden vienti kasvanut. Ulkomaisen tuotannon ja viennin vaikutukset toisiinsa ovat yleensä monitahoisia, eikä niitä pysty suoraan arvioimaan kauppatalastoista.

Suomalaiset yritykset ovat viime vuosina kansainvälistäneet toimintaansa selvästi. Suomen kolmentoista kansainvälistyneimmän teollisuusyrityksen¹ henkilöstöstä noin kolme neljäsosaa oli ulkomailla vuonna 2002 ja liikevaihdosta syntyi muualla kuin Suomessa yli 90 %. Suomalaisen yritysten toiminta on tähän mennessä laajentunut pääasiassa länsimaihin, sillä ulkomaisten tytäryhtiöiden henkilökunta ja liikevaihto ovat keskittyneet EU-maihin ja Pohjois-Amerikkaan. Erityisesti näillä alueilla ulkomainen tuotanto on siis osittain korvannut vientiä.

Yritysten laajentuessa ulkomaille palveluiden viennin voidaan odottaa lisääntyvän, koska ulkomaisille tytäryhtiöille viedään hallinto-, tuotekehitys- ja palveluja. Tilastojen pohjalta palveluiden viennin merkitys on ollut Suomelle pienempi kuin esimerkiksi Ruotsille ja Iso-Britannialle, ja merkitys on jopa vähentynyt (kuvio 6). Palveluiden viennin kehityksen arviointia vaikeuttaa kuitenkin se, että monikansallisten yritysten sisäinen palvelujen vaihto ei yleensä näy tilastoissa.

¹ Stora Enso, Nokia, Huhtamäki, Kone, Amer, UPM, Metso, Wärtsilä, Ahlstrom, KCI, Outokumpu, Fiskars, Uponor. Lähde: Lovio 2005.

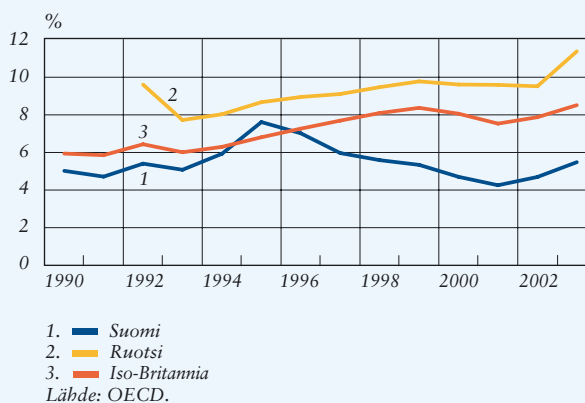
Suomen ulkomaankaupan hyödykerakenne

Talousteorian perusteella maat erikoistuvat viemään sellaisia hyödykkeitä, joita ne pystyvät tuottamaan suhteellisesti tehokkaammin kuin muut. Maan viennin erikoistuminen määräytyy luonnollisesti osin ulkoisten tekijöiden, kuten luonnonvarojen ja ilmaston perusteella, mutta viennin hyödykerakenteeseen voidaan vaikuttaa osittain myös politiikan avulla. Positiivinen vaikutus vientikehitykseen syntyy tukemalla aloja, joilla on kasvava kysyntä maailmanmarkkinoilla. Jos vientirakennetta ei pystytä sopeuttamaan maailmanmarkkinoiden kysynnän muutoksia vastaaviksi, kansainvälisessä kilpailussa selviäminen vaikeutuu.

Maailmankaupassa keskimääräisesti nopeimmin on viime vuosikymmenen aikana kehittynyt huipputekniikan tuotteiden, kuten ICT-tuotteiden, sekä lisäksi kemiallisten tuotteiden vienti. Sitä vastoin tavanomaista tekniikkaa hyödyntävien tuotteiden, kuten paperin sekä puu- ja metallituotteiden, kysyntä

Kuvio 6.

Palvelujen viennin arvo suhteessa bruttokansantuotteeseen

on pääosin kasvanut keskimääräistä hitaammin. Suomen vienti keskittyi 1990-luvun alkuun saakka tavanomais- ta tekniikkaa hyödyntäviin tuotteisiin. Suomen viennin erikoistuminen taantu- viin toimialoihin on vaikeuttanut posi- tiivisen vientikehityksen saavuttamista. Viimeisen vuosikymmenen aikana Suo- men viennissä on kuitenkin varovaisesti siirrytty tavanomaisista tekniikkaa hyö- dyntävistä tuotteista huipputekniikan tuotteisiin (kuvio 7).

Paperin osuus Suomen viennistä on vähentynyt erityisesti 2000-luvulla vien- tikysynnän heikentymisen ja vientihinto- jen alentumisen vuoksi. Suomen heikko vientikehitys tämän vuosituhat- sen alussa selittyikin osin viennin erikoistumisel- la negatiivisesti kehittyneelle paperialal- le. Vientikehitykseen on ilmeisesti vai- kuttanut myös suomalaisten yritysten ulkomaisen tuotannon laajentuminen.

Suomen vienti on kuitenkin osit- tain pystynyt sopeutumaan maailman- markkinoiden kysynnän muutoksiin.

Viime vuosina Suomen perusmetallien vienti on kasvanut voimakkaasti erityi- sesti Kiinan kysynnän kiihtymisen joh- dosta. Myös metallien vientihinnat ovat samalla alkaneet nousta. Siten tavan- omaista tekniikkaa hyödyntävien tuot- teiden osuus Suomen viennistä on jäl- leen kasvanut vuoteen 2004 mennessä.

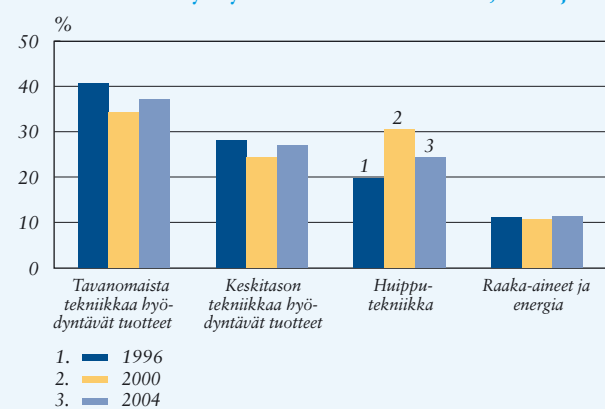
Huipputekniikan tuotteiden osuus Suomen viennissä on seurannut lähinnä puhelinlaitteiden vientikehitystä. Puhelinlaitteiden viennin arvo kasvoi voi- makkaasti 1990-luvun lopulla ja yli kolminkertaistui vuosien 1996–2000 aikana. Arvo on kuitenkin alkanut las- kea 2000-luvulla lähinnä puhelinten alenevan hintakehityksen vuoksi, sillä vientimäärät ovat kasvaneet vielä viime vuosinakin. Myös Suomen osuus usei- den tärkeiden kauppakumppaneiden puhelintuonnista on kuitenkin supistu- nut viime vuosina, mikä selittyy osin tuotannon siirtämisestä paikallisille markkinoille.

Suomen vienti kasvoi 1990-luvun lopulla nopeasti erityisesti siksi, että viennin rakenne pystyttiin joustavasti sopeuttamaan puhelinlaitteiden kysyn- nän kasvuun. Viime vuosina viennin arvoa on alentanut matkapuhelinten hintatason lasku. Tämä on voimistanut maailmantalouden hitaasta kasvusta aiheutunutta heikkoa vientikehitystä.

Maailmanmarkkinoilla myös kemiallisten tuotteiden kysyntä on kas- vanut ripeästi, ja Suomen vienti on pys- tynyt vastaamaan siihen. Suomen kemial- listen tuotteiden vienti on kasvanut keskimääräisesti hieman nopeammin kuin muun maailman vastaava vienti. Samalla kemiallisten tuotteiden osuus Suomen viennistä on hieman kasvanut,

Kuvio 7.

Suomen viennin hyödykerakenne vuosina 1996, 2000 ja 2004*

1. 1996
2. 2000
3. 2004

* Luokittelu on Suomen kannalta osittain barbaanjohtava, sillä eräät Suomelle tärkeät tuoteryhmät, kuten paperikoneet, luokitellaan nykyään hieman kyseenalaisesti keskitason tekniikkaa hyödyntäviksi tuotteiksi.

Lähteet: Tulli ja Anderton (1999).

mutta yleisen vientikehityksen kannalta vienti ei ole olennaisesti siirtynyt tälle kasvavalle toimialalle.

Suomen tuonti on keskittynyt pitkälti samoihin tuotteisiin kuin vientikin. Tuontitavaraa käytetäänkin osittain vientituotannossa tai viedään Suomen kautta välityskauppana edelleen muille markkinoille. Kansainvälinen työnjako näkyy Suomen tuonnissa myös raaka-aineiden melko suurena osuutena. Suomi jalostaa edelleen tuomiaan raaka-aineita viedäkseen niitä länsimarkkinoille. Suomi on viime vuosina lisännyt niiden tuontia lähialueitaan, pääasiassa Venäjältä, mutta samalla on kasvanut myös Suomen näistä raaka-aineista valmistamien tuotteiden vienti.

Yhteenveto

Ulkomaankaupan merkitys Suomen talouden kannalta kasvoi 1990-luvun aikana voimakkaasti. Tätä edesauttoivat Suomen integroituminen Euroopan markkinoihin ja matkapuhelinsektorin voimakas kasvu. 2000-luvulla viennin veto on hiipunut päämarkkinoilla EU-alueella, mutta samalla Kiinan ja Venäjän tuontikysyntä on lisääntynyt. Suomi on pystynyt osittain kohdentamaan vientiään näille kasvaville markkinoille, mikä tukee positiivista vientikehitystä.

Suomen vientikehityksessä näkyy myös viennin hyödykerakenne. 2000-luvulle saakka Suomen vienti pystyi joustavasti vastaamaan markkinoiden muutoksiin. Vienti kasvoi voimakkaasti elektroniikkatuotteiden kysynnän kiihtyessä maailmanmarkkinoilla. Maailmantalouden kehityksen hidastuttua Suomen vienti taas toipui hitaammin kuin maailmankauppa keskimäärin. Heikkoa vientikehitystä voimisti Suomelle tärkeiden vientimaiden vähäinen talouskasvu. Tärkeimpien vientituotteiden hintakehitys on niin ikään ollut Suomelle epäedullista.

Venäjä

Venäjä on Suomen lähialueista nopeimmin kasvava suuri markkina-alue. Vuoden 1998 talouskriisin jälkeen Venäjän talous on kasvanut keskimäärin 6 prosentin vuosivauhtia. Samanaikaisesti Venäjän ulkomaankauppa on kasvanut keskimäärin viidenneksen vuosittain, mutta kasvu on kiihtynyt viime vuosina. Suomi on pystynyt vastaamaan Venäjän tuontikysynnän kasvuun, sillä Suomen osuus Venäjän tuonnista on pysynyt melko vakaana. Venäjältä on tullut jo Suomen kolmanneksi tärkein kauppakumppani, ja Venäjän-kauppa kasvaa selvästi nopeammin kuin kauppa länsimaiden kanssa.¹

Suomen Venäjän-viennin hyödykerakenne on muuttunut melko paljon viimeisen vuosikymmenen aikana. Nykyään se heijastaa selvemmin Suomen erikoistumista elektroniikkaan sekä kone- ja paperiteollisuuteen. Venäjälle viedään paljon myös sellaisia tuotteita, joita ei varsinaisesti tuoteta Suomessa, kuten matkapuhelimia ja henkilöautoja. Kauppaa käydään kilpailulliselta pohjalta, joten Neuvostoliiton aikana viennissä suhteettoman suuret osuudet valanneiden elintarvike- ja tekstiiliteollisuuden merkitys on vähentynyt huomattavasti Venäjän tuontimahdollisuuksien laajenuttua.

¹ Ks. myös Ollus, S. – Pyykkö, H., Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys. BOFIT Online 2005, No. 10.

Suomen tuonti Venäjältä on pysynyt rakenteeltaan melko muuttumattomana. Venäjältä tuodaan pääasiassa energiatuotteita, kuten öljyä ja maakaasua, sekä raaka-aineita, mm. puutavaraa. Venäjältä tuotua materiaalia jalostetaan Suomessa ja jalostettuja tuotteita viedään edelleen länteen. Suomen öljytuotteiden vienti länsimaihin onkin kasvanut huomattavasti viime vuosikymmenen aikana.

Ulkomaankaupan lisäksi Suomen talouden kannalta ovat tärkeitä kauttakuljetukset Venäjälle ja sieltä länteen. Pelkästään itään suuntautuneiden maantiekuljetusten arvo oli vuonna 2004 kolminkertainen verrattuna Suomen vientiin Venäjälle. Kauttakuljetuksiin liittyviin toimintoihin, kuten tavaroiden varastointiin ja pakkaukseen, erikoistuneita yrityksiä on syntynyt erityisesti Kaakkois-Suomen satamiin ja itärajan tuntumaan.

ETLAN² arvion mukaan Venäjän-viennin ja kauttakuljetusliikenteen yhteenlaskettu työllisyysvaikutus Suomen taloudessa oli vuonna 2003 lähes 50 000 henkeä eli noin 2 % koko työllisyydestä. Työllisyysvaikutus kohdistuu erityisesti liike-elämän palveluihin, koneteollisuuteen ja maatalouteen. Kauttakuljetusliikenteen työllisyysvaikutus keskittyy luonnollisesti Kaakkois-Suomeen.

² Hernesniemi, H. – Auvinen, S. – Dudarev, G. (2005).

Suomalaiset yritykset ovat vastanneet Venäjän kasvaneeseen kysyntään lähinnä viennin kautta. Suomalaisten Venäjälle suuntautuneet suorat sijoitukset ovat toistaiseksi olleet melko varovaisia, joten Venäjän osuus Suomen ulkomaisesta sijoituskannasta on pysytellyt vain prosentin tuntumassa. Tilastot kuitenkin todennäköisesti aliarvioivat sijoitusten määrän yrityksiä ilmoitusvelvollisuuden puuttumisen ja monikansallisten yritysten sijoitusten tilastointiin liittyvien ongelmien vuoksi. Suomalaisilla yrityksillä on Venäjällä tuotantoa kuitenkin jo lähes kaikilla toimialoilla. Ainakaan toistaiseksi paikallisella tuotannolla ei näytä olleen selkeää vaikutusta Venäjän-viennin kehitykseen.

Kiina

Kiinan bruttokansantuote on kasvanut 9 prosentin vuosivauhtia lähes kolmekymmentä vuotta. Kiinan osuus maailmankaupasta oli vuonna 2003 neljänneksi suurin, 5,9 %. Viennin osuus Kiinan bruttokansantuotteesta oli samana vuonna 31 %.

Tuonti Kiinasta EU-alueelle on kasvanut noin kaksinkertaiseksi vuodesta 1995 eli noin 50 miljardiin euroon vuodessa. Myös vienti on kasvanut vuoden 1995 hieman yli 20 miljardista eurosta 37 miljardiin euroon vuonna 2002. EU:n kauppatase suhteessa Kiinaan oli vuonna 2002 yli 10 miljardia euroa negatiivinen.

Kaupun ohella suorat sijoitukset Kiinaan ovat kasvaneet nopeasti. 1990-luvun alussa Kiina vastaanotti vuosittain noin 5 miljardia dollaria suoria sijoituksia, kun vuonna 2004 suorien sijoitusten määrä Kiinaan oli jo yli 60 miljardia dollaria vuodessa. Kiina vastaanottaa huomattavasti suoria sijoituksia Hongkongista ja Taiwanista, todennäköisesti ulkokiinalaisilta. Sijoitukset EU:sta ja Yhdysvalloista ovat suhteessa vähäisempiä. Sijoitusten määrän arvioimista vaikeuttaa epäily siitä, että osa sijoitusvirrasta on lähtöisin Kiinasta.

Kiinasta on kymmenessä vuodessa tullut sekä merkittävä

markkina-alue että viejä maailmanmarkkinoille. Suomen kannalta Kiinan merkitys näkyy maahan suuntautuvan viennin yli kaksinkertaistumisena ja tuonnin yli viisinkertaistumisena kymmenen viime vuoden aikana (kuvio). Vuonna 2005 viennin ja tuonnin kasvu jää todennäköisesti vähäiseksi vertailukohtana olevien edellisen vuoden suurten yksittäisten toimitusten vuoksi.

Vajaalla sadalla suomalaisella yrityksellä arvioidaan olevan tuotantoa Kiinassa. Suomalaisen yritysten Kiinan-sijoituskannan kooksi arvioidaan noin 5 miljardia euroa. Suomen vienniteollisuus on merkittävä toimija kiinalaisilla tuontimarkkinoilla ainoastaan koneiden viejänä.

Alhaisen jalostusasteen tuotteita ei kannata viedä Suomesta Kiinaan suuren etäisyyden takia. Kiinan kasvavat markkinat ovat mahdollisuus siis lähinnä jalostetuille suomalaisille vientituotteille, kuten paperikoneille.

Suomeen Kiinasta suuntautuvan tuonnin kasvu on osoitus globalistumisen molemminpuolisista hyödyistä. Kiina ei ole pelkästään suomalaisten tuotteiden ostaja, vaan tuottaa itsekin kasvavan määrän suomalaisten kysymiä tuotteita. Kansainvälinen kauppa siis kasvattaa hyvinvointia kaikkien sitä käyvien maiden kannalta.

Kuvio.

Suomen kauppa Kiinan ja Hongkongin kanssa

